

Népszabadság
2015. augusztus 11

Euróunió = transzferunió

Dobozi István

A merkantilizmus az ipari kapitalizmus korai időszakában kialakult gazdaságpolitika, amely szerint a nemzeti gazdagság forrása a forgalom, méghozzá a „külforgalom”, azaz a külkereskedelem. A híres merkantilista jelszó – „keveset vásárolni, sokat eladni” – a minél nagyobb kereskedelmimérleg-többlet (export mínusz import) elérésében látta a nemzetgazdasági siker titkát. Az utóbbi évtizedekben a világ nagy gazdaságai közül Japánt, később pedig különösen Kínát vádolták merkantilizmussal. Ám az, amit Németország exportteljesítményben 2000 óta elért, elhomályosítja mindkettőt.

Németország exportja az euró 1999-ben történt bevezetése után robbanásszerűen nőtt. Az évi másfél trillió dolláros kivitelével mára Németország a világ harmadik legnagyobb exportőre lett Kína és hajszállal az USA mögött. A német gazdaság exportfüggősége már meghaladja az 50 százalékot, messze túlszárnyalva valamennyi nagy gazdaságot az Európai Unión belül és kívül. A kereskedelmimérleg-többlete az utóbbi másfél évtizedben rohamosan bővült és 2013-ban már elérte a kínai színvonalat. A közel 300 milliárd dolláros német exporttöbblet jóval több, mint kétszerese Magyarország nemzeti össztermékének és 6 százaléka Németország GDP-jének. Ez messze a legmagasabb arány a világ nehézsúlyú gazdaságai között. A jelzett időszakban az exporttöbblet jóval több, mint felét Németország az EU-n belüli partnerekkel szemben halmozta fel.

Jogosan merül fel a kérdés: miért törekszik Németország az exporttöbblet ilyen mértékű – sokak számára erőltetettnek tűnő – maximalizálására, szemmel láthatóan nem számolva a kereskedelmi partnereire gyakorolt hatásokkal?

Az exportvezérelt gazdaságpolitika nagyon tudatos kormányzati törekvés Németországban. Ludwig Erhard kancellár már 1963-ban megdöbbenően nyíltan fejtette ki, hogy „a külkereskedelem a gazdasági és társadalmi rendünk veleje, sőt előfeltétele”. Azóta ez a kormányzati vonal csak tovább erősödött. A német társadalom egészében az ország exportsikereit – mint az olimpiai aranyérmeket – bizonyos varázs és nemzeti büszkeség övezi, amiért érdemes áldozni.

A legfontosabb motiváció egyértelműen a hazai foglalkoztatottság maximalizálása gyakorlatilag a teljes foglalkoztatás szintjéig. És valóban, a kereskedelmi többlet növekedésével párhuzamosan

csökkent a német munkanélküliség. Az euró bevezetésekor Németország és az euróövezet többi részének munkanélküliségi rátája egyformán 7-8 százalék volt. Mára a munkanélküliség 5 százalékra csökkent Németországban, s 13 százalékra ugrott fel átlagosan az övezet többi részében, 25 százalékra Görögországban és 30 százalékra Spanyolországban. Németország lényegében exportálta saját munkanélküliségének javarészét az EU-ba, részben annak perifériájába, tovább súlyosbítva az ottani munkaerő-piaci feszültségeket. A kereskedelmimerleg-többlet úgy is felfogható, mintha a hazai munkaerő egy – a többlettel arányos – részét külföldről fizetnék. Németországban ez tipikusan magasan kvalifikált munkaerőt jelent.

A rendkívüli külgazdasági siker hatalmi erő is. Elképzelhetetlen lenne Berlin egyre meghatározóbb európai politikai súlya (lassan hegemoniája) a hatalmas pénzügyi emelőerő és az azt produkáló exporttöbblet nélkül.

Hogyan tudott a német merkantilizmus ilyen sikeres lenni? Tények sokasága bizonyítja, hogy Németország a világ egyik legversenyképesebb feldolgozóipari exportőre, különösen a magas technológiai színvonalat és hozzáadott értéket megtestesítő termékekben. Emögött kitartó fejlesztések és innovációk sorozata és magas hatékonyságú emberi tőke van. A bérfelegyenesítés fontos tényező. Németországban a szakszervezetek – részben tükrözve az országegyesítés utáni kemény munkaerő-piaci realitásokat – alapvetően együttműködők. Nemcsak tiszteletben tartják a „bérfelegyenesítést” (vagyis hogy a bérek növekedése nem haladhatja meg a termelékenységet), hanem hajlandók még a termelékenységi többlet egy részéről is lemondani a külpiazi versenyképesség és a teljes foglalkoztatás érdekében. A nagy német cégek sikeresen „zsarolták” az ágazati szakszervezeteket a vállalkozások külföldre költöztetésének lehetőségével. Az elmúlt fél évtizedben a német reálbérek gyakorlatilag stagnáltak. 2000 óta a német középosztály reáljövödelme egy helyben topogott, miközben 20 százalékkal nőtt Angliában és 14 százalékkal Hollandiában. Bizonyos fokig feláldozzák az exportmaximalizálás oltárán a világ talán leghatékonyabb munkaerejének magasabb fogyasztását és életszínvonalát.

Mindemellett Németország keveset költ állami beruházásokra, csökkentve így az importot. Az OECD-ben tömörült fejlett országok közül Németországban a második legkisebb az állami beruházások aránya a GDP-ben. Bár az ország infrastruktúráját nehéz lenne elmaradottnak tekinteni, a valóság az, hogy a német kormány – amint erre a Nemzetközi Valutaalap legújabb elemzése rámutatott – már huzamosabb ideje elhanyagolja a közlekedési infrastruktúra fejlesztését.

A látványos exportfellendülés elválaszthatatlan az eurótól, amelynek Németország toronymagasan a legnagyobb haszonélvezőjévé vált az úgynevezett „leértékelési hatáson” keresztül. Amint egy korábbi Népszabadság-cikkben (2015. július 18.) kifejtettem, Németország általam 30 százalékosra becsült valutaleértékelődést élvezett a német márkához képest, amely – ha még létezne – ma körülbelül olyan erős lenne az euróhoz képest, mint a svájci frank. Ezzel egy kínai léptékű mesterséges árfolyamelőny hullott a német exportőrök ölébe. Az euró mentesítette Németországot a hatalmas exporttöbblet felértékelődési hatásától. Amilyen szerencse volt ez Németországnak, olyan csapás az euróövezet krónikusan kereskedelmi és fizetési deficittel küszködő országainak – különösen a déli periférián –, amelyeknek a versenyképességüket tovább rontó de facto felértékelődést is el kellett viselniük, többek között

Németországgal szemben. Az eurózónában így a feje tetejére álltak a dolgok. Az az ország jutott a legnagyobb előnyhöz, amelynek erre a legkisebb szüksége volt. A tartósan alulértékelt euró a német cégeknek nyújtott burkolt exporttámogatással egyenértékű. Ismeretes, hogy az USA Kínát exporttámogatást eredményező „valutamanipulációval” vádolja, és célzott intézkedéseket helyezett kilátásba a két ország kereskedelmében súlyos aránytalanságot okozó probléma orvoslására. Németország euróövezeti partnereinek nehezebb dolguk van, mivel a német leértékelési előny rejtettebb és látszólag szándékolatlan.

A német export számottevően profitált az euróövezet déli perifériájának túlköltekező, eladósító gazdaságpolitikájából is, amely növekvő mértékű importtöbbletben csapódott le. A német exporttöbblet hatalmas (2014-ben 13,3 milliárd euró) volt Spanyolországgal, Olaszországgal, Portugáliával és Görögországgal szemben, bár ez az utóbbi években némileg mérséklődött a periféria súlyos gazdasági és importálási nehézségei miatt. Hasonlóan más országokhoz, a német kormány számos gazdaságpolitikai eszközzel serkenti az exportot. Egy újabb kirívó – és sokak által vitatott – ösztönző az energiaigényes exportcégeknek biztosított villamosenergia-árkedvezmény, azáltal, hogy mentesítik őket a megújuló energiaforrásokat támogató tetemes pótdíj jelentős részétől, amelyet a kormány a háztartásokkal, valamint a kis- és középvállalati szektorral fizettet meg.

Mindez azt mutatja, hogy az eurózónában a „görög probléma” mellett van egy „német probléma” is: a valutaklub szolidaritási szellemének ellentmondó merkantilizmus. Továbbá léteznek eredendő „rendszerhibák”, mint például az egymással nem kompatibilis országok klubtagsága és az övezeten belüli fix árfolyam következtében felhalmozódott kereskedelmi és pénzügyi aránytalanságok kezelhetlensége a költségvetési és bankunió hiányában.

Az exporttöbbletre törekvő német politika kilátástalan adósságfelhalmozódáshoz vezet a periférián, holott annak nettó exportra lenne szüksége az adósságtörlesztéshez. Mivel ehhez a nemzeti valuta leértékelése nem áll rendelkezésre, az úgynevezett „belső leértékelés” – a bérek tartós befagyasztása vagy csökkentése – az egyetlen lehetséges, ám politikailag rendkívül nehéz eszköze az export stimulálásának.

A rugalmas, lebegő nemzeti árfolyamrendszerrel szemben a mostani euró kirívó strukturális hibája az önkorrekciós piaci mechanizmus úgyszólván teljes hiánya. Németországnak eget verő kereskedelmi és fizetési mérlegtöbblete lehet anélkül, hogy ez piaci korrekciót váltana ki az euró árfolyamában. A most tető alá hozott harmadik görög mentőcsomag nem old meg semmit az alapvetően strukturális természetű gondokból.

A valutaövezet térsége az euró bevezetése előtt és nem utána prosperált. Az euróba mint integrációs intézménybe vetett hit másfél évtizede nem volt olyan törekeny, mint ma. Nem csoda, hogy a kívülállók – köztük Magyarország, Lengyelország és a Cseh Köztársaság – ma kevésbé érzik szükségesnek a korábban oly exkluzívnak tartott valutaklubhoz való csatlakozást, világosabban látva a nagy kockázatokat és potenciális hátrányokat. Közben több eurós országban, még Németországban is, erősödik az övezetből kilépést követelők hangja, egyelőre még csak a politika radikális szárnyain.

Lényegében politikai döntés született Görögország erőltetett benntartására az euróövezetben az ország rövid távú túlélésének biztosítására. Németország – szűklátókörűen – most sem hajlandó sem a rendszerszintű kérdésekkel, sem saját vezetői felelősségével stratégiaileg foglalkozni. Ezért borítékolható a görög dráma újabb kiélesedése és az ország szinte elkerülhetetlen kiválása az eurózónából. Fennáll a reális veszélye annak, hogy Görögországot más országok is követik a periférián, ha az övezeten belüli mély strukturális problémák kezeletlenül maradnak, beleértve a fenntarthatatlan német exporttöbbletet, a burkolt árfolyamtorzulásokat, a pénzügyi egyensúlyhiányokat és adósságcsapdákat.

Németországnak – úgy is, mint az Európai Unió gazdaságilag legerősebb és politikailag legbefolyásosabb tagjának – fel kell adnia az eddig követett nagyon előnyös, de másokra nézve legalább annyira hátrányos merkantilista vonalát, jóval többet kell importálnia a dinamizált belső fogyasztás, közte állami beruházások kielégítésére, és vezető szerepet kell játszania a mainál jóval szorosabb fiskális és bankintegráció, a teljes pénzügyi unió előmozdításában. Az utóbbi hiányában nincs sok értelme a jelenlegi koraérett, földrajzilag is korlátozott, kevés előnyt nyújtó és kiújuló válságokra hajlamos valutaunió fenntartásának, amely mindinkább egy „transzferunióra” emlékeztet. A mostani magas áron ennek biztosan nincs értelme.

A szerző a Világbank volt vezető közgazdásza, főtanácsadó

A Fórum oldalon megjelenő vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség álláspontját. A szerkesztőség fenntartja magának a jogot, hogy a meg nem rendelt kéziratokat rövidítve és szerkesztve közölje a lap nyomtatott vagy online változatában.

@2015 Népszabadság